

Блаженного Йоана, пресвітера з Дамаску
СЛОВО НА ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДА І СПАСА НАШОГО
ІСУСА ХРИСТА

(1.) Прийдіте, торжествуймо, боголюбців собори! Прийдіте, сопразнуймо з празниколюбними Силами – вони бо прийшли сюди празнувати разом з нами! Прийдіте, устами, мов *кимвалами доброгласними* (Пс 150:5), дзвінко й радісно закличмо! Прийдіте, духом весело заграймо! Для кого ж сей празник і торжество? Для кого утіха і радість? – Для тих, хто боїться Господа, для тих хто Тройці воздає богочитання, хто співвічних з Отцем Сина і Духа вшановує, а душею, мислями й устами єдине Божество ісповідує, пізнаване у трьох нероздільних Особах; для тих, хто думкою і словом визнає Христа, Сина Божого і Бога, як єдину особу, пізнавану у двох нероздільних і незлитних природах і в їх природніх властивостях. Для нас уся веселість і радість святкова! Для нас Христос ці свята влаштував – *немає бо радости нечестивим* (Іс. 48, 22)! Відженімо від себе хмару всяких печалей, що затьмарює ум і не дає йому здійнятися до висот. Знехтуймо все земне, адже наше громадянство – не земне. Злиньмо умом до небес, звідки й очікуємо Спасителя – Христа Господа.

(2.) Днесь – світла неприступного безодня. Днесь сіяння божественного потік незмірєнний на Тавор-горі апостолам являється. Днесь Володарем Старого і Нового Завітів пізнається Ісус Христос – дорогі для мене і особа, і ім'я, найсолодші воістину, і найжаданіші, і вище від усякої уяви про солодкість. Днесь Старого Завіту зачинатель – Мойсей, божественний законоположник, на Тавор-горі перед Законодавцем – Христом, як раб перед Владикою предстоїть і Його промисел споглядає (таїнство якого він у давнину прообразив, коли удостоївся бачити Бога зі спини), і ясно зрить славу Божества, укритись в розщелині скелі, як каже Писання (пор. Вих 33:22). А скеля та – Христос, воплочений Бог, Слово і Господь, як Павло божественний ясно нас настановляє, кажучи: *Скеля та був Христос* (1 Кор 10:4), що приотворив у Своїй плоті немов би маленьку щілинку й осяяв суцїх з Ним світлом безмірним і для зору нестерпним.

Днесь Нового Завіту Первоверховний,¹ що ясно і привселюдно визнав Христа Сином Божим, проголосивши: *Ти еси Христос, Син Бога Живого!* (Мт 16:16), бачить Ветхого Завіту зачинателя,² що стоїть перед Законодавцем обох Завітів і голосно звіщає: «Ось – Суцїй, про Якого я прорік був, що подібний до мене пророк постане, – подібний до мене як чоловік і як нового народу Засновник, але вицїй за мене як Владика мій і всього творіння, як Той, Хто обидва Завіти – Старий і Новий – для мене і для тебе встановив».³

Днесь дівственник Старого Завіту⁴ дівственникові Завіту Нового⁵ благовістує Господа-Дівственника, від Діви рожденного.

¹ Тобто апостол Петро, безпосередній свідок Христового Преображення.

² Мойсея, через якого був даний Закон на Синаї і укладено Старий Завіт.

³ Мойсей як, до певної міри, уособлення Старого Завіту звертається до Петра як представника Нового Завіту.

⁴ Мабуть автор має на увазі пророка Іллю.

⁵ Дівственник Нового Завіту – св. Йоан Богослов.

Прийдіте, пророком Давидом навчені співаймо, Богові нашому співаймо, співаймо Цареві нашому, співаймо, бо Цар всієї землі Бог, співаймо з розумінням (Пс 46:8). Співаймо радісними устами, співаймо, з розуміння насолоджуючись смаком слів. *Гортань бо смакує їжу, а ум розсуджує думки і слова* (пор. Іов 12:11), як каже Премудрий.⁶ Співаймо і *Духом, що досліджує все, і навіть самі глибини Божі невимовні* (пор. 1 Кор 2:10), у *світлі Отця – Дусі, що все просвіщає, – бачачи Світло неприступне – Сина Божого* (пор. Пс 35:10 і 1Тим 6:16).

Нині людським очам Незримо з'явилося, тіло земне божественною променіє світлістю, із тіла смертного струменіє Слава Божества. *Слово бо стало плоттю, а плоть – Словом* (пор. Йо 1:14), хоч і не відступило жодне з них від своєї власної природи.

О чудо, що всякий ум перевищує! Не ззовні слава Божа додалася до тіла, але з нутра, від пребожественного Божества, що понад усякий ум і слово з'єдналося з ним в особі Слова Божого. Як незмішанне зміщується і залишається незлитним? Як сполучається воєдино несполучне і при цьому не розлучається зі істотними прикметами своєї природи? Вчинити так, щоб заіснували як одне-єдине дві поєднані природи і одна особа – це діяння особового поєднання, при якому в неподільному розрізненні і незлитному поєднанні зберігається єдність особи і залишаються недоторканими обидві природи через безперемінне⁷ воплочення Слова і незмінне⁸ обоження смертної плоті, що перевищує всякий ум. І людське стає Божим, а божественне – людським, через взаємопередачу, незлитне взаємопроникнення і повне особове поєднання: бо Суцце відвічно, і те, що постало пізніше – у Христі стали одним.⁹

(3.) Днесь вуха людські чують нечуване: Божий Син, що виглядом явився як людина, отримує засвідчення Отця як Єдинородний, Возлюблений і Єдиносущний. Неоманне свідоцтво, істинне проголошення – адже сам Отець, що родив Його, сповіщає світові Його Синівство. Нехай стане тут Давид і задзвенить богомовною лірою Духа, і найясніше й найвиразніше виразить нам нині у співі те, що сповістив був давно, коли прозорливими і чистими очима здалека, із правіку, передбачив пришестя до нас у плоті Божого Слова і прорік: *Тавор і Ермон в імені Твоім возрадуються* (Пс 88:13)

Ермон колись першим *возрадувався*, почувши ім'я Синівства, ясно засвідчене Христові Отцем, коли на Йордані розпочав хрестити посередник між Старим і Новим Завітами – Предтеча, цей скритий у пустелі скарб, мов у *темряві* світові *сяючий* (пор. Йо 1:5), *світло неприступне* (пор. 1Тим 6:16) і недосяжне для короткозорих, послане для провозвіщення всім Христа; коли вода відпущення

⁶ Пор. Іов 12:11.

⁷ Безперемінне (ἀμεταβλήτοј) – так, при якому Він, приймаючи людську природу, не перетворюється в якусь іншу істоту, ані його Божество не втрачає своєї повноти, а залишається досконалим ...

⁸ Обожевлення названо «незміним» (ἀτρέπτοј) тому, що поєднання людської природи з Божою (що і називається обожевленням) залишає людську природу неушкодженою, цілісною. Це не поглинання природи людини природою Божою, а поєднання обох: так як вогонь пронизує залізо в горнілі – залізо і вогонь зберігають свою природу при взаємному проникненні.

⁹ Тобто вічне Божество і сотворена в часі людська природа.

гріхів зупинилася посеред Йордану, світ омиваючи, а не Його Самого очищаючи;¹⁰ коли голос Отця, що з небес прогрімів і проголосив Охрещуваного Сином Возлюбленим, а Дух у вигляді голуба ясно вказав на Ісуса.

Нині ж і Тавор радіє й торжествує, – гора божественна й свята, гора висока, що славою і світлістю нині достойно втішається не менше, ніж своєю піднесеністю аж до хмар, адже вона із самим небом змагається щодо благодаті.¹¹ Бо ж в небі ангели не спроможні очима прямо дивитися, а тут вибрані з-поміж апостолів споглядають сяючу славу царства Його. Тут мертвих воскресіння запевняється і Христос Господом померлих і живих об'являється – від мертвих Мойсей приходить, а від живих – Ілля як свідок приводиться, керманич вогненної колісниці, що за днів древніх був вознесений зі землі до небесних висот. Тут нині найвидатніші із пророків пророкують і хресний перехід Владики зі світу цього звіщають. Тому й стрибає з радости гора (пор. Пс 113:4), веселиться і, мов пташка, трепетно радіє, чуючи із хмари, – від Духа, – те свідчення, яким Отець засвідчує Синівство Христа Життедавця. Це бо *Ім'я понад усяке ім'я* (Фил 2:9), що ним *Тавор і Єрмон радіють*. Це – *Син мій возлюблений* (Мт 17:5; Мк 9:7). Це – всього творіння радість, це – почесний дар людям і їх невід'ємна велич. Бо Той, Кого це свідчення стосується – є людиною, хоч і незвичайною.

О дарована нам радість, що всякий ум перевищує! О блаженство, що всяке сподівання перевершує! О добродійства Божі, більші за всяке прошення! О пребагата і неймовірна щедрість Подателя! О достоїнство дару, гідне радше Того, Хто дає, ніж того, хто приймає! О дивовижний обмін: передаючи силу, Він приймає неміч! О диво – безначальною стає людина, коли Безначальний тілесно приймає начало. Адже людина обожується, коли Бог вочоловічується: Він бо один став водночас Богом і людиною, так що, один і той самий Христос, будучи людиною, є безначальний Божеством і, будучи Богом, Своєю людською природою приймає початок.

(4.) Колись у давнину на горі Синай дим, морок, смерч вогенний і полум'я страхітливе покривали її вершину, показуючи всім неприступність Законодавця і приховано вказуючи на Його спину,¹² і проголошуючи власними діями велич Верховного Будівничого. Нині ж – усе світлом і сяйвом сповнилося, бо Сам Законодавець, Будівничий усього і Господь прийшов із лона Отчого, не змінивши місця Свого перебування, ані не покинувши Свого осідку в лоні Отця; зійшов до рабів і вид раба на Себе прийняв, ставши людиною за природою і за зовнішнім виглядом, і, наскільки люди спроможні вмістити Невмістимого Бога, настільки через Себе і у Собі явив світлосяйність Божественної природи.

На початках Бог утвердив людину в єдності зі Своєю благодаттю, коли у новоствореного із праху Адама вдихнув Духа Життя, обдарував його вищістю,

¹⁰ Вода йорданського хрещення була потрібна не Христові, який не мав гріха і не потребував очищення, а світові і людству, занечищеному гріхом; Христос приймає очищення, щоб очистити світ.

¹¹ Тобто гора Тавор нині покрита благодаттю Божою не менше, ніж саме Небо, бо на ній Господь явив славу Свою.

¹² Знову посилання на розповідь про видіння Мойсеєм на Синаї Господа «ззаду», тобто не лицем в лице, не у повноті, недосконало (Вих 33).

вшанував власним образом і подобою і вчинив мешканцем Едему й співмешканцем ангелів.

Однак коли ми затьмарили і занечистили подобу божественного образу брудом пристрастей, тоді Співчутливий Бог поєднався з нами другим поєднанням¹³ – ще більш непорушним і дивовижним ніж перше. Він, перебуваючи у надмірі повноти Свого Божества (пор. Фил 2:6-7), стає учасником нижчої природи, обожуючи в Собі все людське; Він домішує до образу Первообраз і в тому людському образі відкриває сьогодні власну красу. І *обличчя Його сяє немов сонце* (Мт 17:2) – бо воно через особу Сина Божого стало тотожним із нематеріальним Світлом, і через це стало *сонцем правди* (Мал 3:20); а *одежа Його стала білою, як сніг* (пор. Мт 17:2 і Мт 28:3),¹⁴ бо прославлена вона не через єднання, а просто через зовнішнє облягання, через зв'язок, а не через особове поєднання. *Осінила їх хмара світла* (пор. Мт 17:5), що зображає світлість Духа. Тут бо, як казав божественний апостол, море є образом води, а хмара – Духа (пор. 1 Кор 10:1-6). Все бо сповнене світла і світлосяйне для тих, хто відкритий до світла і не занечишує душі нечистотою совісті.

(5.) Нумо ж, і ми ревно наслідуймо послух учнів і слідуймо за Христом, що нас кличе, безліч пристрастей зі себе обтрусимо і Сина Бога Живого безстрашно ісповідаймо! А відтак, ставши гідними обітниці, досягнімо вершини гори чеснот – любови, і умовидцями Слави і таїнниками невимовних слів Божих станьмо! Воістину бо *блаженні*, як сказав Господь, *очі зрячих – бо узріли, і вуха – бо почули* те, що численні *пророки і царі жаждали бачити і чути*, але не осягли жаданого (пор. Мт 13:16-17).

Нумо ж, розгляньмо тепер докладніше, що говорять божественні слова і влаштуймо трапезу для себе, як добрих гостей, та спрямуймо усе прагнення наше до Божественного. Влаштуймо трапезу в одностайному пориві, трапезу божественних слів, благодаттю Духа приправлену, а не мудрістю еллінських слів прикрашену (бо й не вельми ми втаємничені у їх знання), і утверджену благодаттю Того, Хто дає недорікуватим дар ясної мови.

(6.) У *Кесарії Филиповій* – Панеї, як тоді серед інших міст називалося місто кесаря Филипа, а в божественному Писанні зветься воно Дан (бо сказано: *Полічив Давид народ від Дану до Вірсавії*) (Суд 20:1). Перебуваючи разом зі слугами Своїми¹⁵ у цьому місті, Господь висушив джерело крові кровоточивої жінки, у ньому і дочку начальника синагоги воскресив, у ньому Він встановив перший собор Своїх апостолів і перед ним Він, *Скеля Життя*, засновуючи престол *Скелі-Петра*,¹⁶ запитав учнів: «*За кого мене, Сина Людського, вважають люди?*» (Мт 16:13 і Мк 8:27).

¹³ В оригіналі вжито термін κοινωνία, який можна перекласти як сопричастя, причастя, єдність, спільність, спільнота.

¹⁴ Знову ж таки вільна цитата з розповіді про Преображення Господнє у Матея (де говориться, що «одежа Його стала білою як світло»), з додатком, взятим з опису явлення ангела при гробі воскреслого Христа, одежа якого (ангела) була «біла як сніг» (Мт 28:3).

¹⁵ Тобто зі своїми учнями, апостолами.

¹⁶ Гра слів: Христос як *Скеля* (ή πέτρα) Життя, встановлює кафедру апостола Петра, що є скелею, підвалиною Церкви (цит).

Усевідець запитав це не тому, що не знав про людське невідання, а тому, що бажав розігнати його світлом пізнання, немов ту темряву, що затьмарює очі розуму. Одні ж казали, що Він – Йоан Предтеча, інші – що Ілля, ще інші – що Єремія чи один із пророків. Оскільки вони узрили таку безодню чудес, то почали міркувати, що, може, Він – це один із древніх пророків, воскреслий із мертвих, і через це удостоєний такої великої благодаті. І саме це висловлює Писання, кажучи: *Почув же й Ірод-тетрарх чутку про Ісуса і сказав: Це – Йоан Хреститель! Він воскрес із мертвих і тому чудодійні сили діють у ньому* (Мт 14:1-2). Що ж чинить Той, рuci Якого все посильне, намагаючись розсіяти ці підозри і дарувати невідущим істинне ісповідання, немов дар, вищий за всі дари? Як людина – ставить питання, а як Бог сокровенно сповнює мудрістю того, хто перший був покликаний і перший пішов за Ним, кого Він у Своїм провидінні предбачив як достойного предсідника Церкви.¹⁷ Його Він як Бог надихає і через нього промовляє. Яке ж питання ставить? – *А ви самі за кого мене маєте?* (Мт 16:15). І Петро, вогненною ревністю палаючи і Святим Духом натхненний, промовив: *Ти еси Христос, Син Бога Живого!* (Мт 16:16).

О блаженні уста! О благословенні губи! О душа богослова! О богоносний ум, достойний божественного втаємничення! О орган, через якого Отець промовив! *Блажен еси воістину, Симоне, сину Йонин – відповів йому Правдивий, не плоть, не кров, не людський помисел, але Отець Небесний відкрив тобі це* (пор. Мт 16:17) божественне і невимовне богослов'я. *Ніхто бо не знає Сина, як Сам лише Знаний Сином – Родитель-Отець, і Дух Святий, Котрий і глибини Божі відає* (пор. Лк 10:22 і 1 Кор 2:10).

Саме на такій вірі. – непорушній і непохитній, – Церква утверджена, немов на скелі, з якою достойно став ти, Петре, однойменним. На неї брами Аду – уста еретиків, знаряддя демонів, – нападають, але її не здолають, озброюються проти неї, але її не зруйнують. Напади їх були і будуть для неї, мов удари безсилив немовлят. Знеможуть їхні язика і проти них самих обернуться – адже сам собі готує нещастя той, хто протиставляється істині. Її, Церкву, Він Сам придбав Своєю власною кров'ю, тобі ж доручає її як найвірнішому слuzі. Її непохитною і незворушною твоїми молитвами сохрани, – в тому ж, що вона ніколи не збочить з дороги, ані не захитається, ані не буде зруйнована, ми безсумнівно впевнені.

Ти еси Христос, – сказав він – Який небо утвердив і землю оснував і непорушно встановив – *Словом бо Господнім небеса утвердилися* (Пс 32:6), як сказав Дух Святий. Але молимося, щоб втихомирилося хвилювання вод, припинилися сум'яття, і мир глибокий і непорушний нам було даровано. Про це умоли Христа, її Жениха непорочного, що тебе рукоположив на ключника Царства, що наказав Тобі в'язати і наділив даром розв'язувати (пор. Мт 16:19), якого богомовними устами ти Сином Бога Живого справедливо ісповідав.

О діла божественні й невимовні! Він сам себе називав Сином Людським, та Сином Божим проголосив Його Петро, а радше Той, Хто у ньому говорив. Будучи бо воістину Богом і людиною, Він називав Себе не сином Петра, чи Павла, чи

¹⁷ проробров – досл. «предсідник, очільник».

Йосифа, чи кого іншого, а лише Сином людським – не мав бо отця на землі Той, Хто не мав матері в небі.¹⁸

(7.) Отож, бажаючи завірити слово ділом, і відаючи, що має статися, Всетворча Премудрість Божа і Сила, в Якій сокровенні всі скарби знання, каже: *Є деякі з отут присутніх, що не скуштують смерті аж поки не узрять Сина Людського, що приходить у Царстві своїм* (Мт 16:28). Якщо б Він сказав це про когось одного, мовляв *є хтось один із тут присутніх*, то ми могли б припустити, що цим Він об'являє нам те саме, що й словами: *якщо хочу, щоб він зостався доки не прийду, то що тобі до того?* (Йо 21:23), сказаними про Йоана Богослова як того, хто мав залишитися непричасним смерті аж до другого пришестя Христового. Саме так дотепер сприймали ці слова деякі із вельми мудрих мужів. Але тому, що це слово говорить про багатьох, які *узрять*, і не тільки говорить, а за словом йде діло, то це не дозволяє бажаючим так витлумачити це слово.¹⁹

Сказав, отже: *Є деякі з отут присутніх*. Чому ж *деякі*, а не всі? Чи ж не всі – учні й апостоли? Чи ж не всі, будучи покликані, однаково пішли за Ним? Чи не всі одержали рівний дар зцілень? То чому ж не всі однаково удостоїлися і цього видіння, непосильного для людського зору? Чи ж Господь несправедливий до деяких осіб? Так, всі учні, та не всі недугом срібллюбства засліпилися. Всі учні, та не всі гнійниками заздрошів притупили гостроту свого зору. Всі учні, та не всі зрадники. Всі апостоли, та не всі з розпуки вибрали петлю і одне зло доповнили іншим. Всі христорлюбці, а один – срібллюбець, – цей Юда Іскаріот, що один лише був негідний споглядання Божества. *Нехай віддаляється* – сказано – *нечестивий, щоб не побачив він слави Господньої* (Іс 26:10). Втім, якщо б він один був відокремлений від інших як заздрісник і зловмисник, то розпалився б іще більшим безумством.

Адже неодмінно належало стати споглядачами Слави тим, хто невдовзі мав стати очевидцями Страстей. Тому-то й вибирає Він першорядних з-посеред апостолів на свідків Своєї Слави і Божества; а число три – являє чесне таїнство Тройці. А крім того сказано: *кожна справа нехай стверджується двома або трьома свідками* (пор. 2 Кор 13:1). Таким чином Він, з одного боку, відхиляє усяке оправдання зради із боку зрадника, а з другого – об'являє апостолам Своє Божество. Бачачи Андрея, він ²⁰ не міг на своє оправдання скористатися відмовкою, що, мовляв, те, що його не допущено до видіння, навело його на гадку віроломно продати Владику. Саме задля цього Андрей залишається внизу при горі, як і решту апостольського лику, які залишилися віддалені від Христа місцем перебування, однак поєднані із Ним зв'язком любові, внизу перебуваючи тілом, однак на висоті слідуючи за Вчителем любов'ю і душевним пориванням.

(8.) *І по шести днях* (Мт 17:1; пор. Мк 9:2) – благовістують божественні Матей і Марко, а Лука премудрий говорить: *Сталося в яких восьми днях по цих словах...*

¹⁸ Досить типове для святоотцівської літератури підкреслення парадоксу двох природ Христа через твердження про те, що Він «народився від Отця без матері і від матері без отця».

¹⁹ Думка цього дещо темного місця наступна: сповнення Господніх слів з Мт 16:28 відбулося у події Преображення, свідками якої стали вибрані апостоли, тоді як інші коментатори, на думку преп. Йоана, хибно, відносили їх до Йоана Богослова (Йо 21:23).

²⁰ Мова йде про Юду.

(Лк 9:28). Правдиво й істинно сказано тут для проповідників істини про шість і про вісім днів. Сказане бо виявляє не розбіжність, а скоріше однозгідність слів того самого Духа, який їх промовив – адже не вони, євангелисти, це говорять, а Дух Божий промовляє у них. *Коли бо прийде – говорить – Утішитель, Він навчить вас і спом'яне вам усе* (Йо 14:26).

Слова *по шести днях* сказані, не беручи до уваги двох крайніх днів – першого і останнього, – а враховуючи лише ті, що посередині. Той же, що нарахував вісім днів – враховував і той, і інший. Існує бо поміж людей звичай рахувати і так, і інакше. Окрім цього, шість вважається першим досконалим числом – адже воно є подільним на власні частини. Його половиною є три, два – третиною, а шість – цілим, які разом становлять його звершеність. Через це мужі, визначні у цих науках, і назвали число шість досконалим. Крім цього за шість днів Бог сотворив Словом Своїм стрій усього видимого створіння. Бути ж досконалими – належне тим, хто споглядає божественну славу, славу позамежну, яка єдина переверщує всяку досконалість і їй передує. *Будьте бо досконалі – каже – як Отець ваш Небесний досконалий* (Мт 5:48).

А число вісім носить відбиток прийдешнього віку. Бо сім віків становлять теперішнє життя, а восьмий – провіщає життя прийдешнє, як сказав великий богослов Григорій, витлумачуючи слова Соломона про те, що слід давати *частку сімом*, тобто теперішньому вікові, *а навіть вісьмом* – вікові прийдешньому (пор. Еккл 11:2). Належало бо в числі вісім виявити досконалості вісімки. Як сказав воістину божественний і богомовний Діонісій, Владика з'явиться своїм досконалим служителям саме так, як Він показався на Таворі-горі апостолам. Маєш отже пояснення чіслення днів.

(9.) Але чому Він взяв зі собою Петра, Якова і Йоана? Петра – бо бажав підтвердити його свідчення, яке той отримав від Отця і яке сам істинно засвідчив; а ще тому, що хотів підтвердити це особливе визнання, яке йому об'явив Отець Небесний.²¹ А також тому, що він – Предсідник, який прийме кермо управління всією Церквою. Якова ж узяв зі собою як того, хто перший з усіх учнів мав загинути за Христа і пити чашу Його, і за Нього хрещенням хреститися.²² Йоана ж – як дівственний і найчистіший орган богослов'я, щоб він вічну славу Сина узрівши, громоподібним голосом звістив: *В началі було Слово, і Слово було з Богом, і Слово було Бог* (Йо 1:1), через що він наперед отримав від Господа ім'я Син Грому.

(10.) Чому ж *на гору високу виводить учнів?* (Мт 17:1) Горою священне Писання образно називає чесноти. Усіх же чеснот вінцем і вершиною він проголосив любов – саме вона становить край і границю досконалості. *Якщо хтось говорив би мовами людськими і ангельськими, і якби мав віру, щоб і гори переставляти, і мав усе знання, і звідав усі таїни, і передав би тіло своє на спалення, а любові не мав – став би як мідь дзвінка і цимбал гучний, і за ніщо би вважався* (Пор. 1 Кор 13:1-3).

Тож саме так належить споглядати незримо тим, хто прах залишає прахові і намагається стати вище за це смиренне тіло, возносячись до найвищого і

²¹ Мова про визнання Петром Христа «Синоном Бога Живого» (див. розділи 2 і 6 цього Слова).

²² Йдеться про хрещення мучеництвом – хрещення як символ поєднання з Христом через смерть за Нього, щоб воскреснути разом з ним.

божественного одкровення любові. Бо той, хто досяг вершини любові, зумівши якимось чином вийти поза себе, досягає незриме і, немов пролітаючи крізь густий морок тілесної хмари, досягає світлу погідність душі і цілком ясно споглядає Сонце Правди, навіть якщо й не може ще цілковито віддатися видінню і на самоті молитися. Адже безмовність – мати молитви, а молитва – це явління божественної слави. Бо коли притишимо наші чуття і поєднаємося зі самими собою і з Богом, і станемо в нутрі своїм, визволившись від зовнішніх потрясінь і подразнень цього світу, тоді ясно побачимо у собі Царство Боже. Адже *Царство Небесне*, яке і є *Царство Боже*, *внутрі вас є* – сказав Ісус – Бог (Лк 17:21).

По-іншому молилися раби, а по-іншому Владика. Раби через моління зі страхом і любов'ю наближаються до Владики, так що їх молитва стає для ума немов би гостинною трапезою, яка дарує йому близькість з Богом і єднання з Ним, живлячи собою ум і зміцнюючи його. А як же молитися святий Ум, особово поєднаний зі Словом Божим?²³ Як же Сам Владика предстане у молитві? Хіба не очевидно, що предстане як Той, Хто прийняв наше лице²⁴ за своє, як Той, Хто сам долає шлях восходження до Бога через молитву і нас настановляє на цей путь, і навчає, що молитва – це гостинна трапеза божественної слави, і показує, що сам Він – не противник Бога і почитає свого Родителя як Своє Начало і Причину. Крім того, Він відкриває можливість для плоті, завдяки її участі в Його природі, через молитву рости, формуватися і отримувати втаємничення у вище, й у ньому стало перебувати. І не тільки це, а ще, молячись, Він немов заманює в пастку тирана,²⁵ який пильно намагався вивідати, чи Він бува не Бог (як про це свідчила сила сотворених Ним чудес). Через це він постійно примішує до своїх божественних діянь і властивостей людські, немов би прикриваючи наживкою рибальський гачок. Так бо той, хто звабив людину надією стати як Бог, справедливо сам потрапляє у пастку, введений в оману плоттю.²⁶ Бачачи Його сяючим під час молитви, згадай і лице прославленого Мойсея.²⁷ Втім, Мойсей прославляється славою даною ззовні, тоді як Господь Ісус саяв славою не набутою, а тою, що променіє з Його природженої світлосяйности божественної Слави.

(11.) Однак, про те, яким має бути призивання Бога на молитві, нехай навчить тебе пророк Давид, що ясно звіщає: *Він призове мене: Отець мій єси Ти, Бог мій і Заступник мій для спасіння* (Пс 88:27). *Отцем* зве Його як Бога і Сина Предвічного, що возсіяв з Істоти Отця; *Богом і Заступником для спасіння* – як Того, Хто воплотився і вочоловічився, і в Собі нашу природу оновив та до первинної краси образу Божого її знову підняв; і як Того, Хто носить у собі спільне лице

²³ Тобто людський ум Христа, котрий, як і ціла людська природа Спасителя, таїнственно поєднаний з Його Божеством в особі Сина.

²⁴ «Лице» (гр. просопон) у цьому контексті є багатозначним, і тому доволі складним для перекладу, богословським терміном: воно може означати як просто обличчя людини (яке Христос прийняв ставши одним із нас через Воплочення), так і *особу*, особисті риси, індивідуальність людини (порівняй тотожність у російській мові слів «лицо» і «личность»).

²⁵ Тобто диявола.

²⁶ Йдеться про диявол, що колись звів людину бажанням стати як Бог, а тепер сам потрапляє у пастку через те, що недобачив у «плоті» (людській природі Ісуса) Його божественності і всемогутності, здатної його перемогти.

²⁷ Мова йде про епізод із книги Виходу (34:29), коли лице Мойсея після зустрічі з Богом на горі Синай світилося.

людськості.²⁸ Тому й додає далі: *І настановлю Його первородним* (Пс 88:28). *Первородним між багатьма братами* (Рим 8:29) іменовано Того, Хто, подібно до нас, причасний плоті і крові, Який як Бог Слово вічно був Сином, а не пізніше став бути; а як про людину говоримо про Нього, що пізніше став, щоб незмінним залишилось у Ньому те, що властиве лише Синові. Він бо *став плоттю* (Йо 1:14), а плоть – стала плоттю Сина Божого завдяки існуванню цілковитої особової єдності. Тож і кажемо, що Він *став плоттю*: будучи як Бог, став як чоловік.²⁹

(12.) Взнявши, отже, на гору Тавор учнів, що відзначалися високістю чеснот, *преобразився перед ними* (Мт 17:2; Мк 9:2). Перед учнями преображається Він – завжди суцільний у такій славі і сяючий блиском Божества. Безначально бо від Отця рожденний, Він безначально посідає природне сяйво Божества, отримуючи божественну славу не пізніше, згодом, і не після того, як постав.³⁰ Бо хоча Він є від Отця, однак безначально і позачасово, посідаючи Свою властиву світлість Божої Слави; і воплощений Він залишається Самим Собою і перебуває у тій самій божественній світлості. І співпрославляється плоть з Божеством через перехід від небуття до буття,³¹ і слава Божества стає славою також і тіла – бо одне і друге, Божество і плоть – це один Христос, з Отцем єдиносущний і з нами єдино природний і єдиноплемянний.

Якщо ж Святе Тіло ніколи не перебувало непричасним божественної Слави, але через крайню і цілковите особове поєднання у повноті збагачувалося Славою невидимого божества (оскільки у Слова і плоті – одна і та ж слава), то все ж ця незрима Слава, сокровенна у зримому тілі, залишалася невидимою для в'язнів плоті, неспроможних умістити те, чого й ангели споглядати не в силі. Тому, преображаючись, Він не приймає чогось, чого досі не мав, ані не перетворюється у щось, чим дотепер не був, але являє Своїм учням, Хто Він насправді, відкриваючи їхні очі і чинячи їх, сліпих, – зрячими. Ось що означає *преобразився перед ними* (Мт

²⁸ Тобто обличчя людськості як такої, справжньої людської природи і обличчя всього людства водночас: Христос – Всеадам, Вселюдина, Той, Хто обіймає у Собі, включає у Себе весь людський рід.

²⁹ Це місце, надзвичайно стисле і насичене в оригіналі, вимагає дещо ширшого пояснення. Преп. Йоан Дамаскин тут протиставляє два атрибути: один – природно притаманний Божій природі, другий – людській. Перший – відвічне і безначальне буття (ὄν μὲν θεϊκῶς), другий – постання, початок існування в часі (γενόμενος δὲ ὡς ἀνθρώπος). Водночас, останній термін означає не тільки «поставати, виникати», але і «ставати кимось», як він і вжитий у Пролозі Євангелія від Йоана: Слово (Предвічний Бог) *стало плоттю* (тобто людиною). Таким чином у тексті присутня важка для перекладу гра термінів і понять: відвічно суцільний Бог, що завжди був і ніколи не «починав бути» (не «*став бути*»), *став* плоттю, прийняв на Себе плоть, а плоть «*стала* Ним», тобто прийняла участь в Його Божестві через поєднання з Ним в особі Воплощеного Сина Божого.

³⁰ Думка цього уривку наступна: божественна слава і сяйво притаманні Синові зі самої Його природи і закладені вже у самому Його відвічному, позачасовому («безначальному») бутті, а не додані пізніше, немов би щось зовнішнє, що Йому не належало до того. Цією думкою автор виступає відразу проти кількох ересей, поширених у ранньому християнстві – аріанства, яке своїм принципом «був час, коли не було Сина» ставило під сумнів відвічність буття Сина, а відтак і Його Божественність; і проти т. зв. «адопціонізму» – вчення, згідно якого людина Ісус був «усиновлений» Богом і поєднаний з особою Сина Божого лише в процесі свого земного життя (зокрема, під час хрещення у Йордані). Таким чином класичний патристичний аргумент проти адопціонізму у преп. Йоана Дамаскина здобуває виразне христологічне забарвлення: через особове поєднання двох природ людська природа Христа сяє світлом відвічно питомим Його божественній природі.

³¹ Тобто через воплощення Христа-Бога плоть, що дотепер існувала лише у матеріальному вимірі (який, у світогляді древніх, займає найнижчу сходинку в ієрархії всього сушого і практично ототожнюється із небуттям) отримує частку у божественному бутті і, таким чином переходить з небуття до *буття* у найповнішому значенні цього слова.

17:2; Мк 9:2). Об'являючи Себе, Він залишається Тим, Ким був і зберігає дотеперішній вигляд, однак постає тепер перед учнями іншим.

(13.) *І засяяло лице Його, як сонце* (Мт 17:2) – лице Того, Хто силою великою запалив сонце, немов смолоскип, Того, Хто ще перед сонцем сотворив світло і вчинив сонце світилом небесним, оселею світла, сотвореного пізніше. Він бо – *Світло Істинне* (Йо 1:9), відвічно народжене від Істинного і Неречевого Світла, Особове Слово Отця, Відблиск Слави Його, природний *Відбиток Особи* Бога і Отця (пор. Євр 1:3). Саме Його лице засяяло як сонце.

Та що ти кажеш, євангелисте? Чому порівнюєш воістину непорівнянне? Для чого зіставляєш і уподібнюєш воістину неуподібнюванне? Владика як слуга засяв?!³² Нестерпне і неприступне Світло – засіяло як це, всім видиме, сонце?! – Ні, - відповів би євангелист,- не уподібнюю я, ані не порівнюю єдиного Єдинородного і ні з чим незрівнянного *Відблиску божественної Слави* (Євр 1:3), але, промовляючи до в'язнів плоті, використовую як приклад те, що з-поміж усього тілесного є найпрекраснішим і найсвітлішим, не тому, що воно цілковито подібне (адже неможливо через сотворене належно представити Несотворене), а лише тому, що так, як сонце одне, та водночас має дві сутності – сутність світла, що постало спершу, і сутність тіла, сотвореного пізніше, і при цьому світло нероздільно поєднане з цілим тілом сонця, так, що хоч тіло і зберігає свою окремішність, проте світло простирається на всі краї землі, – так і Христос: будучи Безначальним і Неприступним Світлом від Світла і ставши воплощеним в дочасному і сотвореному тілі, Він є одним-єдиним *Сонцем Правди* (Мал 3:20), одним Христом, нероздільно пізнаваним у двох природах. Так і Святе Тіло є просторово обмежене³³ (бо ж, стоячи на Таворі, воно не простягалось поза межі гори), тоді як Божество – нічим невмістиме і простирається поза межі всього. І тіло *сяє, як сонце* (Мт 17:2) – бо сяйво Світла стає сяйвом тіла. Все бо стало спільним у єдиного воплощеного Божого Слова: і властиве плоті, і властиве неосяжному і неописанному Божеству, однак в інший спосіб те, з чого випливає спільна велич слави, а в інший – те, з чого пізнається спільна підлеглість страстям.³⁴ Божественне бо начало переважає і передає властиву йому світлосяйність і славу тілу, само залишаючись і посеред страстей непричасним страстям. Каже євангелист, що *засяяло лице Його, як сонце* (Мт 17:2), не тому, що не було яснішим від сонця, але тому, що лише настільки могли вмістити побачене

³² Під слугою автор має на увазі сонце, що є Божим сотворіння і, відтак, слугою стосовно свого Владика – Господа.

³³ Досл. *περιγραπτόν* – «окреслене, описанне, просторово обмежене». Цей термін надзвичайно важливий для православного богослов'я ікони: необмежений («неописаний») Бог, у воплощенні, стає як людина обмеженим обрисами власного тіла і відтак – «описаним», тобто зображальним на іконі.

³⁴ В оригіналі вжито складний і глибокий термін *τὰ πάθη*: страсті, страждання. Це поняття має довгу і складну історію у грекомовній філософії та богослов'ї. Страсті це і схильність, природна слабкість людини до гріха, і певні «заворуження», «поштовхи» всередині людини, що рухають нею впродовж життя, і цілком конкретні фізичні страждання (завдані іншими, чи спричинені природними факторами, як хвороби, голод, спрага...). З контексту зрозуміло, що ідеться не стільки про якісь конкретні страждання чи інші прояви недосконалості людської природи, а про ранимість цієї природи *в принципі*, її відкритість, беззахисність перед стражданнями і пристрастями, її «пасивності» в глибинному, онтологічному значенні (від лат. *passio* – підлеглість, податливість, інертність). Водночас, це і цілком конкретні «страсті»: насамперед ті, які Христос пережив перед і підчас свого розп'яття.

очевидці. Як же могли б вони не згоріти, коли б Він явив усю велич Слави? *Засяяло лице Його, як сонце* – бо те, чим для чуттєвого світу є сонце, тим для умозримого – Бог. *Одежа ж Його стала білою, як світло* (Мт 17:2). Так як щось одне – сонце (бо воно – джерело світла і не можна його ясно і чітко оглядати), а щось інше – світло, яке воно посилає на землю (воно постає перед нашим зором як певна дія Божої премудрости і чоловіколюбности, щоб не були ми цілком непричасними Його благ), так і лице Христа сяє ясніше, як сонце, а одежа, що стала білою, як світло, виблискуючи, передає божественне сяяння.

(14.) У всьому, що сталося, явився єдиний Господь Старого і Нового Завітів, і *загороджується гортань єретиків, мов гріб відкрита*, (Пс 5:10 і 13:3), і запевнюється воскресіння мертвих, а Той, Хто приймає свідчення, – із певністю проголошується Владикою живих і мертвих тоді, коли Мойсей та Ілля як раби перед своїм Володарем у славі предстоять і відкриваються очам своїх співрабів, бесідуючи із Ним. Належало бо їм, споглядаючи славу своїх співрабів, а Господніх служителів, і їх близькість до Господа, вельми здивуватися з чоловіколюбного самопониження Владики, сповнитися ще гарячішою ревністю і ще більшою силою для боротьби.

Адже той, хто побачив здобутки від трудів, із більшим завзяттям пориватиметься до борні. Бо стремління до певної мети спонукає нехтувати потребами тіла. Так само і воїни, борці, землероби чи купці з великою ревністю беруться за свої труди, не лякаються морських штормів і не звертають уваги ні на звірів, ні на розбійників, лише б досягнути жадану мету. І бачачи, якими здобутками тепер втішаються ті, хто перед ними потрудилися, сповнюються вони ще більшої ревності до перенесення трудів, так що стають духовними зброєносцями Владики, борцями, землеробами і купцями, якими рухає не бажання земних здобутків і яких надихає не жага видимих благ. Коли узрять вони на власні очі те, на що досі лише надіялися, і побачать як ті, що перед ними потрудилися втішаються безміром сподіваних благ, тоді з куди більшою ревністю постануть на боротьбу, не з людьми на герць виходячи, не повітря б'ючи,³⁵ не запряжених у плуг биків у ярмі поганяючи і скиби ріллі виорюючи, не хвилі морської безодні підкорюючи, але з початками тьми змагаючись, на смерть б'ючись, і багатство своє для подвигів збираючи,³⁶ і пагубним хвилям світу та духам лукавства, що їх здіймають, незламне стерно хреста протиставляючи, і звірів, хижих і кровожерних, силою Духа відганяючи, і в людські серця, немов би в ріллю, слово благочестя засіваючи, і стоколосий урожай для Владики пожинаячи. Вернімось, однак, до даного нам уривку з Писання.

(15.) Тому і Мойсей тоді справедливо проголосив: *«Слухай, Ізраїлю духовний, чого Ізраїль чуттєвий почути не зумів: Господь Бог твій – Господь єдиний* (Втор 6:4). Єдиний бо Бог, у трьох іпостасях пізнаваний. Єдина і сутність Божества: Отця, Котрий засвідчує, Сина, Котрий засвідчення приймає, і Духа, Котрий Сина отінює. Той, Кому Отець нині свідчення приносить – Він *Життя людей* (Йо 1:4).

³⁵ Автор продовжує розпочатий вище ряд образів – воїни земні виходять на борню з противником, а борці-спортсмени борються удавано, немов «б'ючи повітря».

³⁶ Тобто використовують земне багатство не для марнотратних цілей, а як засіб до подвигів християнського життя: милостині, добротності.

Його на дереві повішеним беззаконні узрять і Життю своєму не віритимуть». Тож і Ілля відрік: «Він – Той, Кого я колись споглядав як безтілесного у лагідному подуві вітру» (). *Бога бо ніхто не бачив ніколи* (Йо 1:18) з огляду на Його природу. А хто й бачив, той у душі Його споглядав.

Ось зміна десниці Вишнього! (Пс 76:11).³⁷ Це і є те, чого око не бачило і вухо не чуло, і що на серце людині не приходило ніколи (Кор 2:9). Так ми у грядущому віці завжди з Господом будемо (1 Тим 4:17), споглядаючи Христа, світлом божества сяючого.

(16.) Чому ж Петро, ставши очевидцем цього божественного одкровення, Духом натхненний, говорить до Господа: «Добре нам тут бути!» (Мт 17:4; Мк 9:5; Лк 9:33)? Бо хто ж промінє світло на темряву? Погляньте на це сотворене сонце, яке воно добре, яке гарне, яке миле, яке любе, сяюче і світлопромінне; дивіться і на життя це земне – яке воно солодке і чудове, як його на всіх вистачає і як воно всіх наповнює! І якщо у ньому немає жодної вади, то наскільки більше Саме Світло, з Якого всяке світло черпає своє сяйво, Світло наймиліше і найсолодше; наскільки більше – Саме Життя, з Якого всяке життя живиться і передається до творинь, в Якому всі ми живемо, і рухаємося, і існуємо (Ді 17:28), наскільки воно більш жадане і солодке? Ні вся солодкість, ні все прагнення, ані жодне слово, ані думка не спроможні виразити тої міри, якою те Світло і Життя перевершує все земне. Безсиле всяке порівняння і жодною мірою не вимірюється ця вищість – хто ж бо виміряє безмежне і навіть для самої думки неосяжне? Це Світло, що перевищує все на світі. *Це Життя, що світ перемогло!* (1 Йо 5:4) Як же ж не відрізнити недобре від доброго? Тож цілком слушно говорить Петро.³⁸

Однак, оскільки для кожного добра є свій час, – *свій бо час всякому ділу* (Проп. 3:1), – то не годилося цьому добру обмежитися лише до присутніх тут апостолів, але слід було йому розлитися на всіх вірних і донести до них Благо, щоб чисельнішими були учасники благодіяння Господнього – саме тому мали звершитися хрест, страсті і воскресіння. Не добре залишатися обмеженим до одного лише місця Тому, Хто власною кров'ю відкупив Своє творіння, прийняте Ним на Себе у воплощенні.³⁹

«Якщо⁴⁰ б ви на горі Таворі залишилися, то не сповнив би ти, Петре, Моєї обітниці щодо себе, ключником Царства не став би, розбійникові би Рай не відкрився, зухвалу тиранію смерті не було б здолано, аду царство спустошення на зазнало б, Адам до спасіння не востав би, Єва відкуплення би не досягнула, патріархи, пророки і праведники з проваль адових звільнення б не одержали, природа в нетління би не зодягнулась. Якби Адам раніше часу не шукав обожнення, то досягнув би бажане. Не шукай передчасно добра, о Петре! Буде час,

³⁷ Тобто зміна, здійснена рукою Господньою, Його промислом: Бог, що раніше був абсолютно невидимим, тепер через воплощення Христове стає видимими і досяжним, а в Преображенні являє сяйво і славу Свого божества.

³⁸ Думка цього уривку наступна: Петро цілком слушно казав, що апостолам добре бути на Таворі, бо там вони досвідчили найвище Добро, Світло і Життя, перед яким блякне світло сотвореного сонця чи радість земного життя. Цілий цей уступ є своєрідним коментарем на слова апостола Петра: «Добре нам тут бути, якщо хочеш, поставлю тут три намети: Тобі один, Мойсеєві один та Іллі один...» (Мт 17:4; Мк 9:5; Лк 9:33).

³⁹ Точніше, дослівно «у яке воплотився» або «у яке ввійшов через воплощення».

⁴⁰ Звідси і далі говорить немов би Сам Господь, відповідаючи на Петрові слова.

коли ти видіння це згадуватимеш безнастанно. Не наметів, а всесвітньої Церкви будівничим Владика тебе поставив. Учні твої, вівці твої, яких Архипастир мудро тобі доручив, слова твої на ділі виконали, Христові намет поставивши, і Мойсеєві та Іллі, що Йому услуговують, і ми в цих наметах сьогодні торжествуємо.⁴¹

Сказав це Петро не з власної думки, а з натхнення Духа, Який майбутнє провіщає. *Не знав бо, що говорить* – зазначає божественний Лука (Лк 9:33). А про причину цього додає Марко, говорячи: *Були вони перелякані* (Мк 9:6). Коли говорив це Симон, *ось хмара світла їх отінула* (Мт 17:5), і учні, ще більшим страхом охоплені, узріли як Ісус – Спас і Господь – став з Мойсеєм та Іллею всередині хмари.

(17.) Колись Боговидець⁴² увійшов у божественний морок, образно вказуючи на тінну природу Закону (Вих 20:21), бо ж Закон містив тільки тінь майбутньої істини, а не саму істину – послухай, як про це пише Павло (пор. Євр 10:1). Тоді Ізраїль неспроможний був дивитися на проминаючу славу лиця Мойсеєвого (пор. 2 Кор 3:7), ми ж відкритим лицем споглядаємо славу Господню, преображені Духом Господнім *від слави у славу* ще більшу (пор. 2 Кор 3:18). Тому і хмара, що їх отінула була не з мороку, а світла, адже тут таїнство, від віків і від родів сокровенне, об'являється і слава непроминаюча і віковична відкривається. Тому й Мойсей з Іллею предстоять, уприсутнюючи у собі всю повноту Закону і пророків. Ісус Життедавець виявляється Тим, Кого звіщають Закон і пророки. До того ж Мойсей представляє⁴³ собор давно усопших святих, тоді як Ілля – живих, бо ж Той, Хто преображається – *Господь живих і померлих* (Мт 22:32). Увійшов Мойсей у землю обітовану, – увів бо його туди Ісус – Податель насліддя, – і те, що колись він бачив в образах, тепер перед ним постало як цілком очевидне. Ось на що вказує світлість хмари.

(18.) *І голос пролунав із хмари, що говорить: Цей – Син мій Возлюблений, у Ньому моє благовоління, Його слухайте!* (Мт 17:5). Голос Отця з хмари Духа пролунав: *«Цей – Син мій Возлюблений, цей, Кого ви бачите як людину і Хто дійсно є людиною, цей, що вчора став чоловіком, смиренно між вами перебуваючи, і Кого лице нині засіяло. Цей – Син мій Возлюблений, Предвічний, Єдиний від Єдиного, Єдинородний, Який позачасово і відвічно вийшов з мене, Родителя, Який від мене, й у мені, і зі мною вічно Суцний, а не пізніше почав існувати. Від мене – як від батьківської Причини, від моєї Сутності й Особи роджений, через що і є Єдиносущним. У мені – як роджений без розлучення чи відокремлення.»*⁴⁴ *Зі мною –*

⁴¹ Мабуть йдеться про храм, у якому відбувалося богослужіння, на якому було виголошене це слово.

⁴² Мойсей.

⁴³ В оригіналі ἐξεικονίζετο – зображає, являє у собі, мов в образі-іконі. Той самий вираз зустрічається на Божественній Літургії, у піснеспіві «Ми херувимів тайно *являючи* (εικονίζοντες)».

⁴⁴ В оригіналі два прислівники: ἀχωρίστως καὶ ἀνεκφοιτήτως – «нерозлучно» і «невідступно». Йдеться про те, що Боже родження Сина, хоч ми й описуємо його по аналогії з людським народженням і називаємо тим самим словом, є цілковито відмінним: будучи народженим від Отця, Син не відокремлюється від Нього, не стає окремим «індивідом», як це відбувається у світі людей. Боже народження невимовне і не порушує таїнственої єдності Пресвятої Тройці.

як самодостатня Особа, а не слово вимовлене і випущене в повітря – тому й Возлюбленим зветься.⁴⁵

Хто ж іще так возлюблений, як єдинородний син? У Ньому моє благовоління – благоволінням Отця Єдинородний Його Син і Слово воплотився, благоволінням Отця в Єдинородному Його Сині всесвітнє спасіння звершилося, благоволінням Отця в Єдинородному Сині відбулося поєднання всіх.⁴⁶ Якщо бо людина сотворена як малий світ,⁴⁷ в якій знаходиться сплетіння всього видимого і невидимого ества, і сама вона є одним і другим водночас, то істинне і правильне це благовоління Владики усього, Творця і Повелителя, щоб в Єдинородному і Єдиносущному Його Сині звершити поєднання божества і людської природи, а через нього – і всього творіння, щоб був Бог всім у всьому (1 Кор 15:28).

«Цей – Син мій, Моєї слави відблиск, відбиток моєї Особи (пор. Євр 1:3), Яким я й ангелів сотворив, Яким небо міцно установлене, земля утверджена, Який носить все словом сили Його (Євр 1:3) і духом уст Його (Пс 32:6), тобто Життєначальним і Владичним Духом. Його слухайте! Той бо, хто Його приймає, приймає Мене, що Його посилає (Мк 9:37), однак посилає не як Владика, а як Отець. Він бо як людина посланий, але як Бог у Мені перебуває і я в Ньому (пор. Йо 6:56 і 15:5.). Хто не почитає Єдинородного і Возлюбленого Сина, не почитає Отця (Йо 5:23), Мене, що Його послав. Його слухайте! – у Нього бо слова життя вічного (Йо 6:68). Такі то висновки з описаної події, така то сила таїнства!

(19.) Що ж далі? Мойсея бо й Іллю відіслав Він у містя їх і знову сам-один постав перед апостолами, і так вони з гори зійшли нікому нічого не кажучи (Лк 9:36) про те, що побачили й почули. Так звелів Владика. Задля чого і чому? Я думаю, що знаючи недосконалість учнів – адже вони ще не осягнули досконалості через причастя Духа.⁴⁸ Ще печаль не сповнила їх сердець, ще не виявилось безумство задрощів зрадника. Тож слід і нам зупинити своє слово на вже сказаному досі.

(20.) Ви ж сказане завжди пам'ятайте, зберігаючи в серці красу того видіяння і повсякчас чуючи голос Отця: Цей є не раб, не посланець, не ангел, але Син мій возлюблений, Його слухайте! Тож слухаймо Його слова: Возлюби Господа Бога твого з цілого серця твого (Втор 6:5). Не убий (Вих 20:15), ані навіть не нагнівайся на брата твого марно (?). Примирися з братом твоїм спершу, і так, прийшовши, принеси дар свій (Мт 5:24). Не чини перелюбу (Вих 20:13), ані навіть не заглядайся на чужу

⁴⁵ Преп. Йоан використовує тут вираз профорикὸς λόγος – слово зовнішнє, вимовлене назовні, на противагу до іншого поняття – «логос ендіатетос» – «слово внутрішнє», що перебуває в умі Бога.

⁴⁶ Преп. Йоан Дамаскин використовує у цьому вислові важливий богословський термін συνάφεια, що означає «поєднання, сполучення, з'єднання», який до нього широко використовувався Отцями Церкви. Вживання тут саме цього терміну (хоча існує багато грецьких синонімів), можливо, пояснюється особливою багатозначністю цього поняття і бажанням автора передати водночас декілька богословських думок: συνάφεια може стосуватися як єдності Осіб Пресвятої Тройці, так і поєднання Сина Божого з людьми через воплощення, так і духовну єдність вірних з Христом як Головою Тіла – Церкви і між собою (див. Lampe, Greek Patristic Lexicon, ss. 1308-1310). У цій багатогранності, мабуть, і слід сприймати дещо незрозумілий на перший погляд вислів, що «в Єдинородному Сині відбулося поєднання всіх»: через поєднання Сина з людським родом відбулося поєднання всіх з Богом і між собою в таїнственному тілі Церкви.

⁴⁷ В оригіналі μικρὸς κόσμος («мікрокосмос») – поширена в грецькій філософії та християнському богослов'ї думка про те, що людина обіймає у собі весь видимий і невидимий світ, є немов би малою іконою безмежного всесвіту (пор. св. Григорій Богослов, Слово 38).

⁴⁸ Тобто через Зішестя Святого Духа на апостолів, що станеться щойно після страстей, воскресіння і вознесіння Господа.

красу. Не клянися ложно (Мт 5:33), ані взагалі не присягайся – нехай буде слово ваше так-так і ні-ні, а що більше – те лукавого винахід (Мт 5:34, 37). Не свідчи ложно (Вих 20:16). Не відбирай (Вих 21:10), але й тому, хто просить у тебе щось – дай, і від того, хто хоче позичити – не відвертайся, і тому, хто твоє забирає – не борони (пор. Лк 6:29). Любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто вас проклинає, добро творіть тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто напастує вас і переслідує (пор. Мт 5:44). Не судіть, щоб і вас не судили (Мт 7:1), відпустіть і буде відпущено вам, щоб стали ви синами Отця вашого досконалими і милосердними як і Отець ваш Небесний, бо сонце Його сходить над лукавими і добрими, і дощ падає на праведних і неправедних (пор. Мт 5:45, 48).

Цих божественних повелінь з усією пильністю дотримуємося, щоб і ми насолоджувалися божественною Його красою, сповнювані Його найсолодшим пізнанням, нині – наскільки це можливо для обтяжених цією земною тілесною оселею, а згодом – ясніше і чистіше, коли засяють праведники як сонце (Мт 13:43), коли, звільнившись від нужд тіла, як нетлінні ангели із Господом будемо під час великого і явного одкровення з небес Господа і Бога, і Спаса нашого Ісуса Христа, з Яким Отцеві слава і Святому Духові, нині і в безконечні віки віків. Амінь.